

Karabağ sorununda savaş senaryoları

Araz Aslanlı

(Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/karabagda-hic-kesilmeyen-ates-ve-rusya>)

Ateşkes anlaşmasının 22. yılına yaklaşılırken, Ermenistan-Azerbaycan cephe hattında ateşkes ihlallerinin artması savaş senaryolarının bir kez daha gündeme gelmesine neden oldu.

Peki, buraya nasıl gelindi? Karabağ sorunu neden bunca yıl çözülemedi? 22 yıldır süren ateşkesin şartları nelerdi?

Son yaşanan olayları dikkate alırsak, Azerbaycan tarafının resmi açıklamalarına göre, çatışmaların yoğunlaşmasının sorumlusu Ermenistan. Azerbaycan Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarının açıklamalarında, Ermenistan'ın ateşkes ihlallerini yoğunlaştırmak suretiyle Azerbaycanlı sivillere zarar verdiği ve buna cevaben Azerbaycan ordusunun askeri harekât başlattığı yönünde (tabii ki, Ermenistan tarafının resmi açıklamaları çok daha farklı ve bu ateşkes ihlallerine ilişkin alışlagelen bir durum).

Olaylar yaşandığı sırada Nükleer Güvenlik Zirvesi için ABD'de bulunan Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev Azerbaycan'a döner dönmez Ulusal Güvenlik Konseyi'ni topladı. Toplantıda Aliyev ve Savunma Bakanı Zakir Hesenov, Ermenistan'ın provokasyonlarına cevaben Azerbaycan ordusunun gerçekleştirdiği askeri operasyonlar sonucunda düşmana ciddi darbe indirildiğini, bazı yerleşim birimlerinin ve önemli yüksekliklerin işgalden

kurtarıldığını açıkladı.

Aslında Azerbaycan'ın pozisyonuna ilişkin genel tablonun görülmesi açısından Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 2 Nisan 2016 tarihli toplantısı büyük önem taşıyor. Çünkü Azerbaycan medyası ve kamuoyunda, o toplantıdaki çerçeveye bu kadar yüksek oranda bir uyum ilk kez öne çıktı. Zira zaman zaman farklı söylemler ve eleştiriler olabiliyordu.

Aliyev'in konuşmasında "gerginlik" ve "zafer" vurgularının birbirine paralel olarak sürdürülmesi dikkat çekiciydi. Örneğin, Devlet Başkanı Aliyev "ateşkes döneminde ilk kez Ermenistan'a bu kadar büyük darbe indirildi" dedi ama hemen ekledi: *Bunun suçlusu, topraklarımızı işgal altında tutan ve saldırıları başlatan Ermenistan'dır.*

Aliyev'in konuşmasında yer verdiği "biz kendi toprağımızdayız, başkasının toprağına saldırmadık", "Ermenistan BM Güvenlik Konseyi'nin ve diğer uluslararası kuruluşların kararlarını uygulamıyor", "Ermenistan ordusu Azerbaycan topraklarında kültürel anıtları, mezarlıkları tahrip etmiş. Bunu AGİT ve Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nin bölgede çalışma yapan uzman heyetleri de tespit ederek raporlarına yansıtmış" vb. ifadeler son gelişmelerden ziyade sorunun genel durumuna dikkati çekmek amacı taşıyordu.

Toplantıda genel olarak "gerginlik" ve "zafer" havası hâkim olsa da barış ve hümanizm vurgusu da ihmal edilmedi. Aliyev Azerbaycan'ın savaş ve kan dökülmesini istemediğini de vurguladı: *Biz sadece Azerbaycan analarının değil, Ermeni analarının da ağlamasını istemiyoruz. Ama sonu belli olmayan göstermelik bir sürecin bir parçası olmayı da düşünmüyoruz. İşgal Ermenilerin de işine yaramıyor. Ermenistan yönetimi Ermenilerin çıkarlarını düşünüyorsa işgalden vazgeçsin.*

Neden şimdi?

Peki, neden bu kadar geniş çaplı bir çatışma ve neden şimdi?

Öncelikle bir noktayı açıklığa kavuşturmakta fayda var, Karabağ sorununun ortaya çıkmaya başladığı 1980'lerin ikinci yarısından günümüze kadarki süreçte ateşkese ilişkin uzlaşmaların hiçbirisi tam anlamıyla başarılı olmadı. Özellikle 1990'lı yılların başındaki ateşkese ilişkin uzlaşmaların tamamı saldırı, terör, katliam ve işgalle sonuçlandı.

Boris Yeltsin ve Nursultan Nazarbayev'in arabuluculuğuyla varılan uzlaşmadan kısa süre sonra 20 Kasım 1991'de Azerbaycanlı, Rus ve Kazak bakanları, generalleri ve gazetecileri taşıyan helikopter Ermeni birliklerinin işgali altındaki bir bölgeden açılan ateşle düşürüldü ve saldırıdan kurtulan olmadı.

Bölgedeki savaşın kaderi açısından hayati konumdaki Hocalı, Şuşa ve Laçın'ın işgallerinden önce de taraflar ateşkes konusunda uzlaşmaya varmışlardı. Bu, Azerbaycan kamuoyunda, ateşkes kavramına özellikle olumlu bir anlam yüklenmemesi gerektiği algısının yerleşmesine neden oldu.

Daha uzun süreli ve kalıcı görüntüye sahip olan mevcut Ateşkes Anlaşması uzun ve zor bir sürecin ardından Mayıs 1994 'te imzalandı ama o da sürekli olarak ihlal edildi.

Ağustos 2008 ve sonrası

Özellikle, Ağustos 2008 olaylarından sonra "dondurulmuş sorunlar"ın aslında donmamış olduğu ve bu durumun büyük tehlike arz ettiği daha iyi anlaşıldı, sorunun çözümüne yönelik girişimlerin yoğunlaşacağı iddia edildi.

Bu aşamada, Rusya'nın arabuluculuğuyla 2 Kasım 2008'de Moskova yakınlarındaki "Mein Dorf" şatosunda imzalanan anlaşmanın ateşkese önemli ölçüde garanti altına alması

bekleniyordu. Çünkü ilk kez taraflar Rusya'nın da imza attığı bir belgeyle sorunun çözümünde barışçıl yöntemlere bağlı kalacaklarını ifade etmişlerdi.

Ama ilginç bir şekilde son yıllarda büyük kayıplara neden olan ateşkes ihlalleri, taraflar arasında görüşmelerin yapıldığı sırada ya da hemen ertesinde yaşandı.

Örneğin Haziran 2010'da, Ağustos 2014'te, Kasım 2014'te, Aralık 2015'te ve diğer bazı dönemlerde ne zaman üst düzey görüşmeler söz konusu olsa, ateşkes ihlalleri her iki taraftan önemli kayıpların yaşanmasına ve savaş senaryolarının gündeme gelmesine neden oldu. Fakat bu gerginliklerin her birinden sonraki birkaç gün içerisinde önceki düzene geri dönüldü.

Daha öncesinde de sorunun çözümüne yönelik adımların atılma ihtimali belirlediğinde, Ermenistan'da (1998) iktidar değişikliği hatta bir terör saldırısı (27 Ekim 1999'da Ermenistan parlamentosuna yönelik saldırıda başbakan ve parlamento başkanı dâhil 8 milletvekili hayatını kaybetmişti) bile yaşanmıştı.

Aslında ateş hiç kesilmedi

Yani ateş aslında hiç kesilmedi. Ateşkes ihlalleri ise daha çok tarafların karşı tarafı suçlama konusu ve Mayıs 1994'teki dengeyi kendi lehlerine çevirme girişimi olarak dikkat çekiyor. Şöyle ki, Azerbaycan askeri, ekonomik ve diplomatik açıdan 1990'lı yılların başlarına göre çok daha güçlendi. Rakamlar da bu veriyi destekliyor.

Azerbaycan açısından topraklarının (eski Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ve çevresindeki 7 rayonun) Ermenistan işgali altında kalması, hem uluslararası hukuka aykırı hem de iki ülkenin mevcut kapasitelerine uygun değil. Yani, Azerbaycan uygun gördüğü zamanda BM Sözleşmesi'nin 51. maddesine dayanarak meşru müdafaa hakkı çerçevesinde topraklarını

Ermenistan işgalından kurtarma hakkına ve kapasitesine sahip.

Azerbaycan'ın görüşüne göre Ermenistan bu gidişatı kendisi açısından çok riskli görüyor ve Azerbaycan'ın artan kapasitesinin Rusya'nın da yer alacağı bir savaşla sınırlanmasını sağlamak için (Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi) Azerbaycan'ı provokasyona çekmeye çalışıyor.

Bazıları olayları sadece son gelişmeler ışığında değerlendiriyor ve bu olayın, Azerbaycan'ı Rusya'nın taleplerine boyun eğmeyen dış politika anlayışından vazgeçirmeye yönelik olarak Rusya tarafından planlandığını iddia ediyor. Bu çerçevede özellikle Azerbaycan'ın Batı'ya yönelik enerji projelerine devam etmesine, Rusya-Türkiye gerginliğine rağmen Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in sürekli olarak her konuda Türkiye'nin yanında olduklarını vurgulamasına ve 15 Mart 2016 tarihli Ankara ziyaretinde çok alışılmadık bir şekilde dışarıda bir tablo sergilemesine, en nihayet son ABD ziyaretine dikkat çekiliyor.

Son yaşananlarda her iki neden rol oynamış olabilir. Ayrıca bu süreçlerde hem Ermenistan hem de Azerbaycan kendi güçlerini (askeri, diplomatik ve s.) test edebilme imkânı buluyor. Diğer yandan toplumlarını ortak hedefler için kenetleyebiliyorlar da.

Rusya faktörü

Peki, süreç nereye kadar gider?

Karabağ sorununun çok karmaşık bir sorun olduğunu, sorunun ortaya çıkışında tek suçlunun Rusya olmadığını ifade etmekle beraber, mevcut manzaranın ortaya çıkmasını sağlayanın da, çözüm sürecindeki en önemli engelin de bu ülke olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

Karabağ sorunu Rusya açısından Kafkasya'da etkinliğini sürdürmesi amacı doğrultusunda

önemli bir araç. Bu nedenle de tam olarak çözüme kavuşturulmasını, yani bir aracının ortadan kalkmasını istemez.

Dönemsel olarak yaşanan çatışmalarda bir tarafın üstünlüğü eğer Rusya'nın genel politikalarının dışına taşmıyorsa, buna izin verir. Örneğin, bir tarafa kendisini daha fazla sevdirmek ya da diğer tarafa varlığının önemini hissettirmek istiyorsa buna izin verebilir.

Bunun dışında Rusya'ya rağmen ciddi bir çatışmanın başlaması ve taraflardan birinin diğerine ciddi üstünlük sağlaması ihtimali zayıf. Azerbaycan'ın bu aşamada Rusya'nın da müdahil olacağı bir savaşı arzu etmemesi, Rusya'nın da bu kadar sorun sürüyorken Azerbaycan dolayısıyla yeni sıkıntılar yaşamayı arzu etmemesi çatışmanın büyümesi ihtimalini de zayıflatıyor.

Ermenistan sürekli olarak Rusya'nın askeri desteğini hissediyor. Zaten Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü çerçevesinde ittifakı, ikili ittifak anlaşmasını ve Ermenistan'daki Rus askeri üslerini güvencesi olarak görüyor. Ayrıca Rusya'nın eski SSCB'yi canlandırma girişiminin bir parçası olarak de değerlendirilen Avrasya Ekonomik Birliği'nin de üyesi.

Bakü'deki yaygın kanaate göre, Ermenistan'da bu ülkeyi değil kendi geleceğini düşünen, bu nedenle de Rusya'ya bağımlı kalan bir iktidar var. SSCB dönemindeki tam bağımsız Ermenistan için yürütülen mücadele, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte başarılı olsa da günümüzde Ermenistan bırakın tam bağımsız olmayı, Ermenistan'daki yönetimlerin hatalı politikaları, özellikle de Karabağ sorunu dolayısıyla Rusya'nın kontrolü altında.

Ermenistan özellikle Azerbaycan ve Türkiye'ye yönelik politikaları nedeniyle kendisini bir güvenlik çıkmazının içine sokmuş durumda. Bu iki ülkeyle olan sorunlarını çözmek yerine bu iki ülkeden tehdit algıladığı düşüncesiyle Rusya'ya sürekli olarak daha bağımlı hale gelecek politikalar izliyor, izledikçe de bu iki ülke ile güvenlik sorununu büyütüyor.

Yani “Büyük Ermenistan” kurmak hedefi varken neredeyse bağımsız hiçbir karar alamayan Ermenistan’a dönüşüyor. O nedenle de Ermenistan açısından adeta bir çıkmaz söz konusu. Bu çıkmaz Karabağ sorununun çözüm şansını da zayıflatıyor. Mevcut ateşkes ihlalleri de bu çıkmazın devam etmesinin bir sonucu...